

Katarzyna Lewicka

DROGA JAKO PRZYKŁAD BIBLIJNYCH WYRAZÓW-KLUCZY

1. Metafora w Biblii

Treści biblijne wielokrotnie należy rozumieć przenośnie, co wynika z samej istoty Pisma Świętego jako tekstu natchnionego przez Boga. Samo pojęcie drogi jest złożone i często mamy do czynienia ze znaczeniem metaforycznym interesującego nas terminu. Artykuł ten poświęcony jest bogatej semantyce leksemu „droga”, który – obok znaczenia dosłownego – posiada wiele sensów metaforycznych. Celowe wydaje się zatrzymanie przy teorii metafory, także w jej specyficznej odmianie biblijnej.

Termin „metafora” wywodzi się z greckiego słowa *metaphora* i oznacza ‘przeniesienie’¹. Hasłem tym określa się wyrażenie, w obrębie którego doszło do zmiany znaczeń wyrazów, wchodzących w jego skład. Przemiana ta stanowi wynik zamierzonych działań. Nowe, metaforyczne znaczenie kształtuje się na gruncie znaczenia dotychczasowego i jest uzależnione od okoliczności użycia, a szczególnie od kontekstu, wprowadzającego składniowe zależności między wyrazami, które dotąd w takich związkach nie występowały. Najczęściej metaforę uważa się za twór języka poetyckiego. Jednak różnica między metaforą poetycką a potoczną, zwaną także językową, jest bardzo płynna. Nie tkwi ona w budowie czy okolicznościach powstania, ale w stopniu konwencjonalności. Metafory potoczne są często powtarzane; to utarte połączenia wyrazowe, które wielokrotnie funkcjonują jako frazeologizmy. Natomiast przenośnie poetyckie powstają w rezultacie indywidualnej sztuki językowej, mają zastanawiać odbiorcę i stanowić dla niego okazję do odczytania.

¹ Wszystkie wiadomości na temat teorii metafory i jej odmiany biblijnej podaje, korzystając z następujących materiałów: J. Frankowski, *Metafora w Biblii*, „Znak” 1981, nr 3, s. 253–267; hasło *metafora* [w:] M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, *Słownik terminów literackich*, ed. J. Sławiński, Wrocław 1988.

Warto zastanowić się z kolei nad problemem metafory w Biblii – czy należałoby ją ująć z punktu widzenia literackiego, czy też językowego. Wiele ksiąg Pisma Świętego ma wyraźnie formę literacką. Psalmi, księgi mądrościowe i prorockie w znacznym stopniu charakteryzują się szatą poetycką. Za literacką interpretacją metafory w Biblii przemawia także fakt, że mimo iż jest ona, dla wierzącego, Słowem Bożym, to treść jej została przekazana za pomocą słowa ludzkiego. I tylko wówczas, gdy się je rozumie, możliwa jest właściwa interpretacja słowa podyktowanego przez Boga.

Należy jednak zwrócić uwagę, że przede wszystkim literackie podejście do metafory w Biblii może nie odpowiadać jej rzeczywistemu użyciu i funkcji. Pismo Święte w większości swych tekstów nie jest literacko jednolite, składa się na nie wiele gatunków i badanie przerośni jedynie z literackiego punktu widzenia może nie wystarczyć. Warstwę literacką tej Księgi trzeba więc rozpatrywać w powiązaniu z jej treściami, wielkimi tematami, z orędziem, ponieważ „to jest element fundamentalny i konstytutywny Pisma Świętego, a metafora znajduje się w służbie tego elementu”².

Metaforę stosuje się często, gdy nie można powiedzieć czegoś dosłownie, kiedy słowa nie są wystarczające do wyrażenia myśli. Z tego też powodu pojawia się przerośnia w Biblii. Księga ta mówi o Bogu, o nadprzyrodzoności, o rzeczywistości transcendentnej, czyli przekraczającej kategorii ludzkich pojęć i myśli oraz doświadczeń. Działalności Bożej nie można wyrazić terminami dosłownymi, pozostaje jedynie możliwość podjęcia analogii, obrazu, metafory. Problemowi użycia metafory w Piśmie Świętym poświęcił uwagę św. Tomasz z Akwinu. Uważa on jej występowanie w tej Księdze za konieczne. Człowiek zaczyna proces rozpoznawania od tego, co poznawalne za pomocą zmysłów i dopiero później poznaje sprawy uchwytnie dzięki rozumowi. Dlatego w Biblii wartości duchowe przekazuje się, stosując metafory z dziedziny materialnej. Przerośnie religijne są bardzo liczne, często mogą nimi być terminy ściśle teologiczne, np. oczyszczenie, odkupienie, usprawiedliwienie³. Istnieją również tzw. metafory-tematy, wielokrotnie podejmowane, łączące się z wątkami religijnymi Pisma Świętego a kontynuowane przez różnych autorów.

2. Zróznicowanie semantyki biblijnej leksemu *droga*

Leksem *droga* w Biblii to metafora postępowania i życia Ludu Bożego. Źródłem tej przerośni jest w Starym Testamencie egzystencja patriarchów oraz wędrówka narodu wybranego – Izraelitów – z Egiptu do Ziemi Obiecanej.

² Za: J. Frankowski, *op. cit.*, s. 256.

³ *Oczyszczenie* – przerośnia rytualna, *odkupienie* – kupiecka, *usprawiedliwienie* – prawna; por. *ibidem*, s. 266.

W czasie owego przejścia zrozumieli oni, co znaczy trwać w przymierzu z Bogiem. W Nowym Testamencie termin ten zyskał jeszcze głębsze znaczenie. Odniesiono go do działalności Jezusa Chrystusa i pierwotnego Kościoła. To Jezusa utożsamiano z *drogą*, która ma prowadzić do nowej więzi z Bogiem i zapewnić wyższą wartość i lepsze życie. Ostatni okres ziemskiej egzystencji Syna Bożego, decydujący o Jego męce i śmierci, ewangelista Łukasz ukazał jako drogę do Jerozolimy. To na niej, za przykładem Zbawiciela, ma się wzorować człowiek zmierzający do Królestwa Niebieskiego. Metafora drogi używana jest w Pismie Świętym także na oznaczenie ludzkiego sposobu postępowania. W takim ujęciu była ona równoznaczna z wolą Bożą, z przekonaniem Ojca, z czynami i nauką Chrystusa. Często zestawia się z sobą dwie drogi: Bożą – sprawiedliwości, wierności, dobrych uczynków – prowadzącą do nieśmiertelności i zbawienia oraz złą, która wiedzie do zguby i śmierci⁴. Wyraz *droga* jest w Biblii rozumiany bardzo szeroko, zwykle jego sens zależy od kontekstu, w jakim występuje. Często jednak trudno zaklasyfikować werset, w którym pojawia się wyraz hasłowy, do jednej z wyodrębnionych grup semantycznych, tym bardziej, że wielokrotnie drogę należy rozpatrywać przez pryzmat metafory (jako właściwy, bądź nie, kierunek postępowania). Trzeba również wystrzegać się swego rodzaju „nadinterpretacji” i nie zawsze doszukiwać się sensu przenośnego tam, gdzie go nie ma.

W wybranych przykładach dadzą się zauważyć pewne regularności, tworzące zakresy semantyczne: 1) droga, jako przestrzeń albo miejsce służące do poruszania się; 2) droga prowadząca dokądś; 3) droga, którą czynimy, podejmujemy; 4) droga jako nazwa jednostki miary, czasu, odległości; 5) droga w ujęciu metaforycznym – jako sposób postępowania (w obrębie tej części wyodrębniono dwie podgrupy – sensy: aksjologicznie dodatni oraz aksjologicznie ujemny). Do każdej grupy podanych jest po kilka przykładów z Biblii Tysiąclecia⁵, która została uznana za tekst wyjściowy, obrazujący wymienione znaczenia. Materiał pochodzi zarówno ze Starego, jak i z Nowego Testamentu. Zebrany został poprzez dokładne analizy ksiąg Pisma Świętego, a przykłady dobrane są tak, by uniknąć kilkakrotnego użycia tego samego fragmentu.

⁴ Por. hasło *droga*, [w:] *Encyklopedia biblijna*, red. P. J. Achtemeier, Warszawa 1999 oraz: *Encyklopedia katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sławski, Lublin 1976.

⁵ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, wyd. trzecie poprawione, Poznań–Warszawa 1982 (tzw. Biblia Tysiąclecia – dalej: BT).

2.1. Droga jako przestrzeń lub miejsce

Faraon powie wtedy: Izraelici zblądzi w kraju, a pustynia zamkneła im drogę (Wj 14, 3) [...] i ono [słońce] wychodzi jak oblubieniec ze swej komnaty, weseli się jak olbrzym, co drogę przebiega (Ps 19, 6).

Leniwy mówi: „Lew jest na drodze: zginę na środku ulicy” (Prz 22, 13)

A gdy siał, niektóre [ziarna] padały na drogę (Mt 13, 4)

Gdy jechał (Jezus) siali swe płaszcze na drodze (Łk 19, 36)

Było tam źródło Jakuba. Jezus zmęczony drogą siedział sobie przy studni. Było to około szóstej godziny (J 4, 6).

Droga w ujęciu przestrzennym ma charakter konkretny. Najczęściej ją się pokonuje, przechodzi, przebiega, zabiega, można ją zamknąć (w znaczeniu ‘ustawić przeszkodę na drodze’). Często coś *pada na drogę* albo *przy niej rośnie*, ktoś *siedzi obok drogi* (por. Mt 20, 30). Jednak zawsze chodzi tu przede wszystkim o ‘wydzielony pas ziemi służący do poruszania się’.

2.2. Droga prowadząca dokądś

A Rachela umarła i została pochowana przy drodze do Efrata, czyli Betlejem (Rdz 35, 19). Gdy faraon uwolnił lud, nie wiodł go Bóg drogą prowadzącą do ziemi filistyńskiej⁶, chociaż była najkrótsza (Wj 13, 17).

[...] O tak, drogą pod górę do Luchit z płaczem wstępują! O tak, na drodze do Choronaim podnoszą krzyk rozpaczy! (Iz 15, 5).

Tego samego dnia dwaj z nich byli w drodze do wsi, zwanej Emaus, oddalonej sześćdziesiąt stadiów od Jerozolimy⁷ (Łk 24, 13).

Kiedy dali świadectwo i opowiedzieli słowo Pana, udali się w drogę powrotną do Jerozolimy i głosili Ewangelię w wielu wioskach samarytańskich (Dz 8, 25).

„Wstań i idź około południa na drogę, która prowadzi z Jerozolimy do Gazy: jest ona pusta” – powiedział anioł Pański do Filipa (Dz 8, 26).

W grupie „droga dokądś” zawsze chodzi o drogę do jakiegoś konkretnego miejsca (w sensie fizycznym): *do wsi, zwanej Emaus, do Jerozolimy* itd. Zdarza się również, iż mamy do czynienia z odcinkiem prowadzącym z jednego punktu do innego: *z Jerozolimy do Gazy*. W obrębie omawianej grupy semantycznej powinny znaleźć się również dwa przykłady, które mają sens metaforyczny⁸, ale dotyczą drogi dokądś:

⁶ Trasa: Memfis – Peluzjum – El-Arisz – Gaza, za: BT, s. 81.

⁷ Stadion – grecka miara długości, ok. 185 m, za: BT, s. 1426.

⁸ Wersety o wymowie przenośnej rozpatruję, gdy mówię o metaforycznym ujęciu leksemu *droga*, patrz s. 6.

Dom jej [uwodzicielki] drogą jest do Szeolu: co w podwoje śmierci prowadzi (Prz 7, 27). Przez to pokazuje Duch Święty, że jeszcze nie została otwarta, droga do Miejsca Świętego, dopóki istnieje pierwszy przybytek (Hbr 9, 8).

Mowa jest tutaj o drodze do jakiegoś nazwanego miejsca: *Szeolu, Miejsca Świętego* ujmowanego w sensie „specjalnym”, ale powyższe przykłady należy rozumieć przenośnie⁹.

2.3. Droga, którą czynimy, podejmujemy

Raczej, panowie moi, zająć do domu sługi waszego na nocleg; obmyjcie sobie nogi, a rano pójdziecie w dalszą drogę (Rdz 19, 2).

Gdy już jednak ruszyłeś [Jakubie] w drogę, bo tęskno ci było za rodziną twego ojca, to czemu skradłeś mi moje posążki? (Rdz 31, 30).

Wybrali się więc starsi Moabitów wraz ze starszymi Madianitów w drogę, zaopatrzeni w dary dla wieszczki (Lb 22, 7).

Oni [mędrcy] zaś, wysłuchawszy króla, ruszyli w drogę (Mt 2, 9).

Po upływie trzech dni wybraliśmy się w drogę, a wszyscy z żonami i dziećmi odprowadzili nas za miasto (Dz 21, 5).

Potem wyruszył [Paweł] w drogę (Dz 20, 12).

Analizowane i zaliczone do tej grupy wersety informują o wstępnej fazie podjęcia ruchu: o drodze, którą jeszcze się nie podąża, ale w nią się wybiera, rusza, idzie. Chodzi tu raczej o jakąś postulowaną podróż, wędrówkę dotychczas nie zakończoną bądź dopiero rozpoczętą lub też mającą dokonać się w przyszłości.

2.4. Droga jako nazwa jednostki miary, czasu, odległości

Pozwól nam odbyć drogę trzech dni przez pustynię, abyśmy złożyli ofiary Panu, Bogu naszemu (Wj 3, 18).

I zaprowadzę cię do ziemi płynącej w mleko i miód, ale sam nie pójdę z tobą, by cię nie wytepić po drodze, ponieważ jesteś ludem o twardym karku (Wj 33, 3).

Wyjaśnienia głupiego są jak toboły w drodze, na wargach zaś mądrego znajdzie się moc (Syr 21, 16).

Mówił do nich [Jezus]: „Nie bierzcie nic na drogę: ani laski, ani torby podróźnej, ani chleba, ani pieniędzy; nie miejcie też po dwie suknie” (Łk 9, 3).

Wtedy wrócili do Jerozolimy z góry zwanej Oliwną, która leży blisko Jerozolimy, w odległości drogi szabatowej (Dz 1, 12)¹⁰.

⁹ Cały obraz ma tu sens specjalny, nie tylko droga, lecz także podwoje itd.

¹⁰ Droga Szabatowa to droga, którą – według „tradycji starszych” – mógł przejść Izraelita bez pogwałcenia sobotniego odpoczynku. Długość jej wynosiła 2000 łokci; za: BT, s. 1422.

Wiem teraz [mówi Paweł], że wy wszyscy, wśród których *po drodze* głosiłem królestwo, już mnie nie ujrzyte (Dz 20, 25).

Na podstawie powyższych fragmentów zauważyć można, że sensy drogi jako nazwy 'jednostki czasu, miary i odległości' nakładają się na siebie. Sytuację taką ilustruje fragment z Księgi Wyjścia (Wj 3, 18). *Droga trzech dni* oznacza czas, ale równocześnie i odległość, którą w określonym czasie należy pokonać.

W ostatnim analizowanym tutaj przykładzie (Dz 20, 25)¹¹ chodzi o określenie odnoszące się do czasu upływającego podczas drogi (*po drodze*), tj. *w czasie, kiedy się pokonuje drogę*. W przedostatnim wersecie (Dz 1, 12) jest wyraźnie mowa o odległości (droga jako nazwa 'jednostki odległości').

2.5. Leksem droga w sensie metaforycznym

Materiał przydzielony do tej grupy sprawiał wiele trudności ze względu na to, iż często wersety można by rozpatrywać w sensie przenośnym i w prawie każdym doszukiwać się czegoś więcej niż jest powiedziane wprost (jak już zaznaczono, szło o uniknięcie „nadinterpretacji”).

Wśród fragmentów, w których drogę ujmuje się metaforycznie wyodrębniono sensy wartościujące ją dodatnio (drogi poprawnego, tj. zgodnego z Prawem Bożym postępowania człowieka i drogi Boże) lub ujemnie (tylko drogi dotyczące złych zachowań ludzkich).

2.5.1. Leksem droga nacechowany aksjologicznie dodatnio

W odniesieniu do Boga:

O Panie, prowadź mnie w swej sprawiedliwości, na przekór mym wrogom: wyrównaj przede mną Twoją drogę (Ps 5, 9).

Daj mi poznać drogi Twoje, Panie i naucz mnie Twoich ścieżek! (Ps 25, 4).

Szczęśliwy każdy, kto się boi Pana, który chodzi Jego drogami (Ps 128, 1).

Ci przyszli i rzekli do Niego: „Nauczycielu, wiemy, że jesteś prawdomówny i na nikim Ci nie zależy”. Bo nie oglądasz się na osobę ludzką, lecz drogi Bożej w prawdzie nauczasz. Czy wolno płacić podatek Cesarowi, czy nie? Mamy płacić, czy nie płacić? (Mk 12, 14).

Odpowiedział [Jan]: „Jam głos wołającego na pustyni: Prostujcie drogę Pańską, jak powiedział prorok Izajasz” (J 1, 23).

Znał on [Apollos] już Drogę Pańską, przemawiał z wielkim zapałem i nauczał dokładnie tego, co dotyczyło Jezusa, znając tylko chrzest Janowy (Dz 18, 25).

¹¹ Także: Łk 9, 3; Syr 21, 16; Wj 33, 3.

Bóg-Jezus zawsze jest charakteryzowany, zgodnie z doktryną Pisma Świętego, w kategoriach aksjologicznie dodatnich. *Droga Pańska* to jedynie słuszny sposób postępowania, wedle którego należy się orientować. Bez pomocy Boga, Jego łaski i miłosierdzia, niemożliwe jest poznanie właściwej drogi życia i utrzymania się na niej¹². Postępowanie zgodnie z wolą Bożą daje szczęście, zapewnia ochronę przed wrogami, sprawia, że łatwiej odróżnia się dobro od zła, oferuje zbawienie i życie wieczne.

Wśród zgromadzonego materiału najlichniesza grupa dotycząca drogi w aspekcie dodatnim, w odniesieniu do Boga, pochodzi z *Księgi Psalmów*. Charakterystycznym zabiegiem, jakiego dokonują psalmiści, są bezpośrednie zwroty do Ojca z prośbą o wskazanie drogi Pańskiej, będącej synonimem prawych czynów. Autorzy psalmów proszą Boga o ukazanie *Jego Ustaw, przykazań, napomnień, postanowień, praw* (Ps 119), ułatwiających rozpoznanie właściwej drogi. W Nowym Testamencie interesujące jest to, że Jezus sam nazywa siebie *drogą, prawdą i życiem*:

Odpowiedział mu [Tomaszowi] Jezus: „Ja jestem *drogą i prawdą, i życiem*. Nikt nie przychodzi do Ojca inaczej jak tylko przeze Mnie” (J 14, 6).

Celem Jezusa jest Ojciec, a On sam, Bóg-Człowiek, pośredniczy między Bogiem i ludźmi. Droga to także Jego nauka, bo tylko dzięki jej przestrzeganiu można zbliżyć się do Stwórcy. Jest *Drogą* również w tym znaczeniu, że wiara w Niego prowadzi do Boga. Jest *Drogą* dla wszystkich, ponieważ wierząc w Jezusa i żyjąc według Jego prawa, wszyscy ludzie mogą osiągnąć życie wieczne. Jest *Drogą* wyłączną, prawdziwą, nie ma innego sposobu dojścia do zbawienia¹³.

W odniesieniu do ludzi:

Wynawszy zaś człowieka, Bóg postawił przed ogrodem Eden cherubów i połyskujące ostrze miecza, aby strzec *drogi* do drzewa życia¹⁴ (Rdz 3, 24).

Niemądry głupotą się cieszy, rozumny idzie *prawą drogą* (Prz 15, 21).

Jakże ciasna brama i wąska *droga*, która prowadzi do życia, a mało jest takich, którzy ją znajdują (Mt 7, 14).

Ci ludzie są sługami Boga Najwyższego, oni wam głoszą *drogę* zbawienia (Dz 16, 17).

¹² Por. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami*, oprac. zespół pod redakcją ks. M. Petera (Stary Testament) i ks. M. Wolniewicza (Nowy Testament), wyd. trzecie, t. 1–4, Poznań 1991–1994 (tzw. Biblia poznańska – dalej BP).

¹³ Por. BP, t. 4, s. 265.

¹⁴ *Drzewo życia* w Starym Testamencie, w jahwistycznej tradycji opisu raju to symbol nieśmiertelności. Pomiędzy wieloma drzewami rosły w środku dwa specjalnie strzeżone: drzewo poznania dobra i zła (symbol mądrości) oraz drzewo życia (symbol nieśmiertelności); por. *Encyklopedia katolicka*.

Lecz Pismo poddało wszystko pod [władzę] grzechu, aby obietnica dostała się **na drodze** wiary w Jezusa Chrystusa tym, którzy wierzą (Ga 3, 22).

Lepiej bowiem byłoby im nie znać **drogi** sprawiedliwości, aniżeli poznawszy ją odwrócić się od podanego im świętego przykazania (2P 2, 21).

Człowiek postępuje dobrze albo źle. Właściwy sposób postępowania można znaleźć zawsze tylko z pomocą Boga. Najczęściej *prawą drogą* kieruje się człowiek mądry i roztropny, w przeciwieństwie do głupiego, który *głupotą się cieszy* (Prz 15, 21). Właściwą drogę należy też rozpatrywać przez pryzmat wiary w Boga i Jego Syna (Ga 3, 22). Jedyne taka droga prowadzi do prawdziwego i w pełni wartościowego życia, u którego kresu jest zbawienie (*droga zbawienia* – Dz 16, 17). Droga konotuje też nazwy wartości takich jak: miłość, prawość, sprawiedliwość (2P 2, 21), mądrość:

Całą duszą zbliż się do niej (mądrości) i strzeż jej **dróg** ze wszystkich sił (Syr 6, 26).

Specyficzną formą są przypowieści, w których leksem *droga* należy rozumieć dosłownie lub metaforycznie, co wynika z istoty tego gatunku. Mają one na celu zaprezentowanie sensu abstrakcyjnego za pomocą rzeczowych obrazów, zaczerpniętych z realiów dnia codziennego. Mówią wprost lub pośrednio o założeniu, wzroście, strukturze Królestwa Bożego¹⁵.

A gdy siał, jedno [ziarno] padło **na drogę**; przyleciały ptaki, i wydziobały je (Mk 4, 3).
A oto są ci [posiani] **na drodze**: u nich sieje się słowo, a skoro je usłyszą, zaraz przychodzi Szatan i porwa słowo zasiane w nich (Mk 4, 15).

Powyższe wersety, zaczerpnięte z Ewangelii św. Marka, wskazują, że tę samą treść można rozumieć dosłownie lub metaforycznie.

2.5.2. Leksem droga nacechowany aksjologicznie ujemnie

Droga na oznaczenie życia czy postępowania, wartościowana ujemnie, odnosi się zawsze do życia ludzkiego.

Przechodził [młodzieniec] ulicą obok narożnika, **na drogę** do domu jej [złej kobiety] wstąpił (Prz 7, 8).

Sprawiedliwy od innych szczęśliwszy, **droga** niewiernych prowadzi do zguby (Prz 12, 26).
Codziennie wyciągałem [Bóg] ręce do ludu buntowniczego i niesfornego, który postępował **drogą** złą, za swoimi zachciankami (Iz 65, 2).

Bo szeroka jest brama i przestronna ta **droga**, która prowadzi do zguby, a wielu jest takich, którzy przez nią wchodzi (t 7, 13).

¹⁵ Por. BT, s. 1138.

Każda dolina niech będzie wypełniona, każda góra i pagórek zrównany, drogi kręte niech się staną prostymi, a wyboiste drogami gładkimi (Łk 3, 4–5).

Bracia, musiało wypemć się słowo Pisma, które Duch Święty zapowiedział przez usta Dawida o Judaszu. On to wskazał drogę tym, którzy pojмали Jezusa (Dz 1, 16).

Niewłaściwa droga ludzkiego postępowania często w Starym Testamencie odnosi się do złej, rozpustnej i przewrotnej kobiety, której wdzięki potrafią sprowadzić mężczyznę na *złą drogę* (Prz 7, 8). Przed taką zepsutą niewiastą należy się strzec, choć mówi również wielokrotnie o zaletach kobiet gospodarnych i mądrych. Droga w znaczeniu ujemnym może być ujmowana w kategoriach *grzechu* (Prz 12, 26) i *buntu przeciw Prawu Bożemu* (Iz 65, 2). Każda *zła droga* prowadzi do zguby i potępienia. Droga nacechowana negatywnie jest szeroka i ludzi swoimi walorami – łatwością zysku i wygodą życia (Mt 7, 13). Każdą *złą drogę*, charakteryzowaną jako kręta i zawila, należy „prostować”, żeby zaprowadziła do Królestwa Bożego (Łk 3, 4–5). W Nowym Testamencie Judasz bezwzględnie konotuje wszelkie wartości ujemne ze względu na sposób, w jaki postępuje. Jego droga życiowa zawsze zasługuje na negatywną ocenę i potępienie (Dz 1, 16).

W analizowanym materiale dostrzeżono przykład, w którym brak nacechowania aksjologicznego. Ma on sens metaforyczny: chodzi w nim o sposób postępowania nie podlegający wartościowaniu, właściwy dla każdego z wymienionych gatunków:

[...] drogi orła po niebie, drogi węża po skale, drogi okrętu po morzu, drogi mężczyzny u młodej kobiety (Prz 30, 19).

Droga jest leksemem bardzo pojemnym semantycznie. Wyróżnione grupy ukazują bogactwo znaczenia konkretnego i przenośnego. Charakter dosłowny wyrazu hasłowego występuje przede wszystkim wtedy, gdy droga oznacza 'przestrzeń lub pas ziemi służący do poruszania się, przebywania, przebiegania'. Można rozumieć go jako 'miejsce, przy którym coś rośnie, lub gdzie się siedzi'. Sens konkretny to także 'odcinek przestrzeni prowadzący do danego miejsca'. W analizowanych przykładach to zawsze punkt nazwany, określony: *droga do wsi, do Efrata, do ziemi filistyńskiej*, ale także *z Jerozolimy do Gazy*. Badanego leksemu używa się także na oznaczenie początkowej fazy ruchu, na nazwanie wstępnego etapu podróży, gdy dopiero się w nią wyrusza, rusza, wybiera. Nie wiadomo, czy wędrówka ta się zakończy, bo zawsze jest to tylko moment wstępny przygotowań lub jej rozpoczęcie. Fragmenty zaklasyfikowane do grupy nazw jednostki miary, czasu, odległości ukazują nakładanie się na siebie poszczególnych sensów. Zawsze chodzi o pomiar czasu lub odległości, ale często oba te znaczenia zawarte są w jednym wersecie (Wj 3, 18).

Droga w ujęciu dosłownym najczęściej występuje w Starym Testamencie, szczególnie w księgach historycznych: *Rodzaju* i *Wyjścia*. W zgromadzonym materiale przeważają jednak przykłady o charakterze metaforycznym, które należy rozpatrywać w opozycji do tych konkretnych. Przenośne znaczenie badanego wyrazu najczęściej występuje w księgach mądrościowych Starego Testamentu i w Nowym Testamencie, gdzie drogę odnosi się do życia i działalności Jezusa Chrystusa oraz postępowania ludzkiego (także Stary Testament). Aksjologicznie dodatniego ujęcia hasła używa się w stosunku do Boga i Jego Syna, którzy jako jedyni bezustannie dobrze czynią, a także do ludzi postępujących zgodnie z nauką Chrystusową, kroczących *drogą Pańską*. Jednak człowiek może również iść *drogą zła*, prowadzącą do zguby, kierować się pychą, zazdrością, pokusami. Życie tych, którzy nie czynią tak, jak przykazał Bóg, zyskuje sens negatywny. Drogi człowieka powinny być równoległe do dróg wyznaczonych przez Boga, drogi grzeszników natomiast są krzywe, kręte i oddalają ludzi od Ojca¹⁶.

Warto podkreślić specyfikę przypowieści, w których drogę należy rozpatrywać w sensie dosłownym i metaforycznym, co wiąże się z założeniami tego gatunku. Zaznaczyć trzeba jednak, iż leksem hasłowy występuje zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie niezależnie od gatunku literackiego.

W analizowanych fragmentach występują przykłady, które zwykle nie sprawiają trudności podczas określania konkretnego lub metaforycznego sensu badanego hasła. Jednak spotyka się również sytuacje, kiedy – mimo szerokiego kontekstu – nie ma żadnych sugestii co do tego, czy mamy do czynienia z dosłownym, czy przenośnym sensem drogi.

Podkreślić również należy, że badany leksem wchodzi w relacje z innymi częściami mowy, tworząc związki frazeologiczne o proveniencji biblijnej. Wchodzi w skład: wyrażen – *droga kręta*, *prawa droga*, *droga sprawiedliwości*, zwrotów – *postępować drogą zła*, *chodzić krętymi drogami*, *chodzić czyimiś drogami*, *iść swoją drogą*, *ruszyć w drogę* oraz fraz, które nie są w całości zaczerpnięte z Pisma Świętego, ale nawiązują do świata pojęć biblijnych (*Gdzie przykra droga, zdaj się na Boga; Kto się wielu dróg chwytą, nie idzie, lecz błądzi; Idź prostą drogą, a nie zhlądzisz*)¹⁷.

¹⁶ Por. B. Greszczuk, *Doświadczenie przestrzeni jako podstawa konceptualizacji świata. Metafora kierunku i dynamicznej lokalizacji przestrzennej (figuratywność geometryczna)*, [w:] *Archetypy starotestamentowe w polskich przekładach psalmów. Problemy lingwistyki stosowanej*, Rzeszów 2000, s. 126.

¹⁷ S. Adalberg, *Księga przysłów polskich*, Warszawa 1894, s. 106.

Katarzyna Lewicka

ROAD AS AN EXAMPLE OF THE BIBLICAL KEY-WORDS

(Summary)

The article discusses the metaphor of *the road* in the Polish translation of the Bible. We notice 2 parts: one, theoretica, concerning the matter of metaphor and the other, analytical, concentrating on the semantic differentiation of the lexeme *road*.

Within this part we can enumerate the following aspects: *the road* in the sense of space or time, *the road* as a way leading somewhere, *the road* as something we set out on, *the road* as a measure of distance and time, the metaphoric sense of the lexeme *road*.

The author also points out that the lexeme *road* correlates to other parts of speech, creating biblically – derived phraseology.